

Київський університет імені Тараса Шевченка

На правах рукопису

Тарасиж Наталія Оріївна

СЛОВОТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У
СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Спеціальність № 10.02.05 - романські мови

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1996

Дисертація в рукопис.

Роботу виконано на кафедрі французької філології
Київського університету ім.Тараса Шевченка

Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Соломарська О.О.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор Бобирєва М.М.

кандидат філологічних наук,
доцент Ігнатова О.І.

Провідна установа: Чернівецький державний університет

Захист дисертації відбудеться "21" *квітня* 1995 р.
о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 01.01.09. у Київському університеті ім.Тараса Шевченка
за адресою: 252601 Київ, Бульвар Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці
Київського університету ім.Тараса Шевченка (вулиця
Володимирська, 58).

Автореферат розісланий "21" *березня* 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук,
доцент

Гетьман З.О.

ЛНБ України ім.В.Стефанюка

00754436 (T)

AB - 32.120

Проблема вивчення слова є актуальною в сучасній філології. Дослідження функціонування слова з позицій зв'язку фонематичного, морфематичного, лексематичного та лексико-синтаксичного рівнів сприяє вивченню механізму мовлення. Процес утворення похідних лексем дозволяє найбільш повно охопити питання зв'язку лексеми з різними мовними рівнями, описати їх словотворчі типи, що є актуальним з точки зору науки про мовлення, та їх морфологічні типи, що є актуальним з точки зору науки про мову.

Не менш важливим є розмежування словотворчих тенденцій відповідно до граматичних категорій частин мови. Розгляд похідних лексем згідно з категоріальними ознаками частин мови диктує добір теоретичних принципів структурного аналізу словотворчих морфем, їх характеристики щодо бінарної опозиції: похідна/продукуюча лексема.

Питання вивчення ад'єктивних лексем знаходить відображення у багатьох роботах французьких вчених, однак, словотворчі процеси, що регулюють виникнення похідних присметникових лексем, висвітлені недостатньо. Значна кількість робіт, присвячених проблемам словотворення, описує морфемну систему лексем без урахування розмежованого сприйняття словотворчого та морфологічного аналізів, що є суттєвим фактором у визначенні спектру засобів утворення похідних лексем та описі словотворчих функцій морфем. В дослідженні ми базуємося на принципі розмежування словотворчого та морфологічного аналізів шляхом встановлення бінарної опозиції: похідна/продукуюча лексема та на необхідності вивчення словотворчих морфем з точки зору їх ролі в словотворчому процесі.

Об'єктом дослідження ми обрали присметникові лексеми.

що входять до складу словника Petit Robert¹. Загальна кількість розглянутих прикметників становить 10 000 одиниць. Принцип укладення словника, що передбачає посилання на етимологію слова, дозволяє проведення словотворчого аналізу прикметників з позицій їх похідності та зв'язку з продукуючою лексемою. Вивчення ад'єктивних словотворчих типів проводиться на засадах синхронічного дослідження з урахуванням елементів діакронії. Активність словотворчих типів вивчається з позицій лексики сучасної французької мови. Проведене нами дослідження загальної кількості лексем дозволяє охопити усі словотворчі типи прикметників французької мови та простежити закономірності словотворчих процесів, що мають місце в ад'єктивній граматичній категорії.

Основною метою роботи є виявлення словотворчих тенденцій розвитку прикметникових лексем, характеристика засобів утворення похідних прикметників та принципів їх функціонування у відповідних словотворчих типах. Виходячи з цього, в дисертаційній роботі вирішуються конкретні завдання:

1. Виявити основні словотворчі типи прикметників сучасної французької мови згідно з засобами словотворення.

2. Описати засоби формування ад'єктивних словотворчих типів, тобто:

а) визначити суфіксальні словотворчі форманти та принципи їх функціонування;

б) дати функціональну характеристику префіксальних сло-

¹ Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. - Paris: Société du Nouveau Littre, 1970. - 1955 p.

вотворчих формантів;

в) встановити найбільш активні афіксальні словотворчі форманти та їх вплив на похідність лексеми на лексико-семантичному рівні;

г) описати явища інтерфіксації та накладання морфем.

3. Визначити характер зв'язку між похідною та продукуючою лексемами з позицій належності до граматичної категорії частини мови.

4. Порівняти наслідки словотворчого аналізу прикметникових лексем з наслідками морфологічного аналізу.

5. Окреслити фактори формально-семантичної умотивованості словотворчого значення похідних прикметників:

а) умотивованість словотворчим типом;

б) одинарна/подвійна номінація;

в) критерій безпосередності/опосередкованості в умотивованості словотворчого значення.

На захист виносяться наступні положення:

1. Найпродуктивнішим типом словотворення прикметників є морфологічний, тоді як морфолого-синтаксичний є лише допоміжним.

2. Серед морфологічних засобів словотворення найактивнішими є суфіксальний та зворотній.

3. У найпоширенішому із словотворчих засобів - суфіксальному, можна виділити шість суфіксальних прикметникових словотворчих типів.

4. Тип словотворення залежить від граматичних характеристик продукуючої лексеми.

5. У префіксальних словотворчих типах прикметників, префіксація існує як словотворчий засіб, морфологічна форма

відповідає парасинтетичному типу.

6. Не всі інтерфікси є десемантизовані, деякі з них мають чітку маркованість.

Наукова новизна полягає в дослідженні усіх без виключення вживаних словотворчих типів прикметникових лексем, що дозволяє накреслити загальну картину ад'єктивних словотворчих процесів. В дисертації обґрунтовані теоретичні засади словотворчого аналізу морфологічної структури прикметникових лексем, зроблено спробу теоретичного осмислення формально-семантичних факторів умотивованості словотворчого значення.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні словотворчих формантів похідних прикметників з урахуванням бінарної опозиції: похідна/продукуюча лексема. Виявлено залежність утворення словотворчих типів похідних лексем від граматичної категорії частини мови продукуючих основ, окреслені умови функціонування словотворчих формантів в залежності від характеристик продукуючої основи та словотворчого типу похідної лексеми. Визначений інвентар активних та пасивних словотворчих формантів французьких прикметників та встановлені умови безпосередності/опосередкованості мотивації словотворчого значення.

Проведені спостереження дозволяють визначити спрямованість словотворчого процесу французьких ад'єктивів на морфематичному, лексематичному та лексико-синтаксичному мовних рівнях.

Методи дослідження. В дисертаційній роботі ми вдаємось до використання методу безпосередніх складових, що, на наш погляд, дозволяє ефективно вивчити словотворчі типи прикметникових лексем французької мови з позицій синтагматики. Вре-

ховувчи результативність застосування статистичного та статистико-комбінаторного методів дослідження¹, використовуємо статистичний метод. Використаний нами компаративний метод допомагає виявити семні характеристики ад'єктивів на морфематичному та на лексико-синтаксичному рівнях.

Практичне застосування. Дослідження словотворчих типів французьких прикметників може бути використане для подальшого вивчення синтагматичної системи словотворення характеризуючих частин мови. Результати даного дослідження можуть бути також використані в спецкурсах по словотворенню, при укладенні підручників, словників, граматик, методичних розробок для студентів вузів, учбових посібників.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, підсумків, словника термінів та списку використаної літератури.

У вступі обґрунтовується актуальність дисертаційного дослідження, визначаються наукова новизна, мета, завдання, методи дослідження, окреслюється коло досліджуваних проблем.

У першому розділі роботи "Теоретичні проблеми дослідження" розглядаються теоретичні засади визначення предмету словотворення. Одним з важливих теоретичних питань словотворення є співвідносність його з іншими мовознавчими науками,

¹ Н.Д.Андреев. Алгоритмы статистико-комбинаторного моделирования морфологии, синтаксиса, словообразования и семантики // Материалы по математической лингвистике и машинному переводу. - Л., 1963. - II. - с.3-44; F.W.Harwood and Alison M.Wright. Statistical Study of English Word-formation // Language. Journal of the linguistic society of America. - Baltimore, 1956, vol.32, N 2. - p.260-273.

що вчені вирішують по-різному¹.

У нашому дослідженні ми розглядаємо процес утворення прикметників з точки зору розкриття механізму формування слова. Основну увагу ми приділяємо вивченню словотворчих типів прикметників. Саме вони розкривають основні особливості та закономірності функціонування процесу словотворення. Аналізуючи французькі прикметники, ми базуємось на морфологічних та морфолого-синтаксичних засобах словотворення з основними їх характеристиками: а) визначенням способу словотворення; б) співвідношенням за значенням між похідною та продукуючою лексемами.

Дослідження зв'язку морфемних сем між собою має особливе значення у питанні становлення семантики лексем. Вивчення словотворення неможливе у плані автономного дослідження морфем, бо саме багаторівневий підхід до цієї проблеми може дати повне і об'ємне уявлення про структуру лексеми та способи її функціонування. Важливість подібного спрямування дослідження відстоє А.А.Уфимцева, говорячи про взаємодію чотирьох мовних рівнів: фонематичного, морфематичного, лексематичного та лексико-синтаксичного². Г.Марчанд наполягає

¹ див. Р.А.Будягов. Введение в науку о языке. - М.: Учпедгиз, 1958. - с.199-200; А.А.Реформатский. Введение в языкознание. - М.: Учпедгиз, 1955. - с.197; К.А.Левковская. Теория слова, принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала. - М.: Высшая школа, 1962. - с.28; Е.С.Кубрякова. Что такое словообразование. - М.:Наука, 1965. - с.5; H.Marchand. The Categories of types of Present-Day English Word-Formation. - München: C.H.Beck'she verlaag., 1969. - p.2.та інші.

² А.А.Уфимцева. Типы словесных знаков. - М.: Наука, 1974.- 206 с.

на багатаспектності розгляду лексем¹. Необхідність аналізу слова з точки зору взаємовпливу, взаємоузгодженості морфем підкреслює Е.Найда². Відштовхуючись від зв'язку морфематичного рівня з іншими мовними рівнями, вивчає морфему З.Харіс³.

Саме дослідження процесу словотворення дає аргументовані приклади взаємозв'язку трьох мовних рівнів: морфематичного, лексематичного та лексико-синтаксичного. Словотворчі процеси, що відбуваються внаслідок сполучення морфем, фіксують наявність домінантної морфемної семи, від якої утворюються дериваційні лексеми. Оскільки нас цікавить динаміка розвитку морфем, звертаємо увагу на зв'язок між морфемами деривату та морфемними семами, від яких він походить.

Що стосується визначення похідних лексем, ми дотримуємось тієї точки зору, яка пов'язує їх з словотворчими типами. На нашу думку, лексеми, незалежно від того, чи мають вони просту або складну морфологічну форму, можуть бути похідними чи непохідними. Саме утворення нового словотворчого типу у процесі словотворення є показником похідності лексеми. Однак, словотворчі типи не слід ототожнювати з морфологічними типами. Підміна словотворчого типу морфологічним призводить до помилок при визначенні похідності слова. Якщо

¹ H. Marchand. On the Description of Compounds // Word. - New York. 1967. vol. 23, N 1-3. - p. 379.

² E. Nida. The analysis of grammatical constituents // Language. Journal of the linguistic society of America. - Baltimore, 1948, vol. XXIV, N 2. - p. 170

³ Z. Harris. From morpheme to utterance // Language. Journal of the linguistic society of America. - Baltimore, 1948, vol. XXII, N 3. - p. 161-183.

словотворчий тип відображає те, як утвориться похідна лексема, то морфологічний тип є відображенням того, як утворена лексема. Якщо перший тип обов'язково співвідноситься з бінарною опозицією: похідна/продукуюча лексема, то останній такого співвідношення не має.

Н.Д.Арутюнова підкреслює, що для виявлення словотворчої структури слова необхідно перш за все визначити продукуючу основу та ті компоненти, за допомогою яких безпосередньо утворене аналізоване слово¹. Поняттям морфеми оперують як словотворення, так і морфеміка. Однак, ми вважаємо за доцільне давати даному поняттю характеристику з позицій тієї галузі, в якій воно використовується. Враховуючи функціональні характеристики морфем у словотворенні, сприймаємо терміни словотворча морфема та словотворчий формант як синонімічні. Говорячи про нетотожність морфології та словотворення, необхідно зазначити важливість вивчення питання співвідношення двох типів аналізу: морфемного та словотворчого. Морфологічний тип може пояснювати значення похідної лексеми опосередковано, в залежності від співвідношення його із словотворчим типом.

Принцип розмежованого сприйняття словотворчого типу та морфологічної форми дозволяє пояснити умотивованість похідних лексем. Якщо словотворчий тип мотивує словотворче значення, що визначається функціональністю словотворчих формантів та ознакою похідності, то морфологічний тип мотивує се-

¹ Н.Д.Арутюнова. Очерки по словообразованию в современном испанском языке. - М.: Изд-во АН СССР, 1961. - с.11.

мантику лексеми з визначенням морфемних сем як її складових.

Другий розділ "Утворення похідних прикметникових лексем французької мови" присвячений проблемі дослідження словотворчих типів французьких прикметників, їх класифікації згідно з засобами словотворення. Визначається інвентар словотворчих морфем (або словотворчих формантів) з урахуванням розмежованого сприйняття словотворчого та морфологічного аналізів, описуються янища інтерфіксації та накладання морфем, дається характеристика словотворчих рядів похідних ад'єктивних лексем на засадах спільності ознаки граматичної категорії частини мови продукуючих основ.

Згідно з існуючою класифікацією засобів словотворення¹, префіксація, парасинтез та зворотне словотворення в морфологічними засобами, тоді як складання основ, абревіація належать до морфолого-синтаксичних. Проведене нами дослідження словотворчих типів французьких прикметників дозволяє говорити про існування морфологічних та морфолого-синтаксичних типів, притаманних ад'єктивним лексемам у французькій мові. До морфологічних словотворчих типів відносимо суфіксальні, префіксальні, зворотні, парасинтетичні, зворотньо-суфіксальні та зворотньо-парасинтетичні. До морфолого-синтаксичних словотворчих типів належать композиційні, суфіксально-композиційні, зворотньо-композиційні, типи зворотньо-суфіксальної композиції та типи абревіації.

Стосовно класифікації словотворчих типів у плані синта-

¹ А. А. Шабова. Определителе значения слова. - М.: Междуна-
циональные отношения, 1981. - 103 с.

гматики, крім поділу їх на морфологічні та морфолого-синтаксичні, ми вводимо терміни: прості та ускладнені. До простих відносимо ті, що утворені одним засобом словотворення. Ускладненими називаємо ті, що утворені двома та більше засобами словотворення. Отже, простими словотворчими типами є: суфіксальний, префіксальний, зворотній типи, тип композиційний (або складання основ) та абревіація. Парасинтетичний, зворотно-суфіксальний, зворотно-парасинтетичний, суфіксально-композиційний типи та тип зворотно-суфіксальної композиції належать до ускладнених словотворчих типів.

Розглянуті нами словотворчі типи прикметників дозволяють говорити про роль кожного з засобів словотворення у прикметниковому словотворчому процесі французької мови. Згідно з коефіцієнтом участі даних засобів в утворенні того чи іншого словотворчого типу, можемо виділити серед них більш активні та менш активні. Нижче ми подаємо таблицю № 1 даних щодо розповсюдженості засобів прикметникового словотворення та відсоткового складу їх у відношенні до загальної кількості розглянутих нами лексем.

Таблиця № 1.

№ п/п	Засіб словотворення	Відсотковий склад засобів словотворення у відношенні до загальної кількості лексем
1.	Суфіксація	65 %
2.	Зворотній	31 %
3.	Префіксація	9,3 %
4.	Складання основ	6,6 %

Засоби суфіксальний та зворотній найбільш активно вико-

ристовують афіксальні морфєми у словотворчому процесі. Хоча афікси не мають таких сильних морфємних характеристик, як корєнева морфєма, здатність їх виходити на інші мовні рівні, окрім морфєматичного, підсилює їх семні характеристики, що впливає на їх функціональну роль у процесі словотворення. Так, суфіксальні морфєми, вказуючи на граматичну категорію частини мови усієї лексеми, функціонально виходять на синтаксичний мовний рівень. На зв'язок афіксів з іншими мовними рівнями вказує М.Лєруа ¹. Л.Блумфілд підкрєслює активну роль афіксів у словотворчому процесі ². На це вказують і результати наших досліджень. Афіксальні словотворчі типи прикметників становлять значний відсоток, серед них найбільшу активність виявляють суфіксальні словотворчі форманти. Активність суфіксації є наслідком флективності мови.

Питання вивчення суфіксального утворення прикметників є досить актуальним у сучасній лінгвістиці як з точки зору дослідження словотворчих тенденцій, що поширюються на ад'єктивний пласт лєксії, так і з позицій виявлення та класифікації суфіксальних ресурсів, що входять до складу морфологічних форм французьких прикметників.

Ми нараховуємо 57 суфіксальних морфєм, які є засобом утворення словотворчих типів. Найбільшу активність у прикметниковому словотворенні виявляють суфікси: *é,ée; ique; ant,e; able(ible,uble); (i)al,ale,aux; eux,se; ien,ne; aire;*

¹ M.Leroy. Sur la caractérisation morphologique // Word.- New York, 1967, vol.23, N 1-3. - p.366.

² L.Bloomfield. Language. - New York: Henry Holt and Company, 1933. - p.218.

iste; if, ve; eur, se; ier, ière; (a)teur, trice; u, e; i, e. Їх коефіцієнт продуктивності коливається в межах від 13 до 1,4 відсотків.

Найактивнішою серед суфіксальних словотворчих формантів є морфема *-é, ée*, що не співпадає з результатами існуючих досліджень у даній галузі, де найактивнішою вважається суфіксальна морфема *-ique*¹. Суфікс *-é, ée* найбільш активно бере участь в утворенні зворотньо-суфіксальних, суфіксальних, префіксальних та парасинтетичних типів від дієслівних та іменникових основ. Його словотворча функція спонукається дієслівною продукуючою основою та етимологічним її походженням від форми *participle passé*, що закріплює за семантикою словотворчого суфіксу ознаку дії. Необхідно також зазначити, що суфіксальна словотворча морфема *-ique*, яка традиційно вважається найактивнішою у словотворенні, утворює переважно суфіксальні словотворчі типи від іменникових основ.

Щодо функції префіксів у словотворенні, Ш.Баллі зазначає, що префіксація виявляє деякі ознаки послаблення². На послаблення префіксації у словотворенні вказує Ж.Лежер³. Цей факт знаходить своє відображення у вивчених нами словотворчих типах. Так, серед загальної кількості прикметників, що ми їх дослідили, всього 683 лексеми утворились префіксальним

¹ R. Retman. Un inventaire des suffixes adjectivaux du français contemporain // Le Français moderne. - 1980, N 1. - p.6-15.

² Ш.Баллі. Общая лингвистика и вопросы французского языка. - М.: Изд-во иностр. лит., 1955. - с.261.

³ J. Léger. A propos du préfixe re-// Le Français moderne. - Paris, 1956, N 4. - p.285-291.

засобом та 141 лексема утворена засобом парасинтезу. Найбільш продуктивними префіксами у французькому словотворенні є: in; anti; bi; inter; a; dé; en; pré; sur; co; multi; para; semi; sous; sub; trans; tri; é; auto з коефіцієнтом продуктивності відповідно від 3,2 % до 0,1 %.

Вивчення нами прикметникового словотворення дозволило виділити три групи інтерфіксів. Перш за все, ми виділяємо ті, що не мають семного наповнення. До них належать, насамперед, інтерфікси, що складаються з однієї літери. Це такі, як " u, l, i, t, z, c". Відсутність у даному випадку семантичної маркованості обгрунтовує їх формальну функцію у словотворчому типі. Простий асемантичний інтерфікс вживається як орфографічна та фонематична зв'язка між компонентами слова.

Однією з інтерфіксів, що виконують формальну роль, але орфографічно є більш складні і співпадають з суфіксальними семантизованими морфемами, хоча не виконують граматичних функцій, що притаманні останнім. До таких інтерфіксів належать: ul; it; at; iss; is; el; in; ac; et; ic; ifi; an; ss; ass; on; ne; er; id; ois; oy; ev; lic; im; enn; ent; en; ill; ed.

Серед інтерфіксів, що є найближчими до суфіксальних морфем, ми виділяємо такі, що мають чітко виражену семну маркованість. Це, насамперед, морфеми із зменшувальною характеристикою: oid, ich, ouill, esc, ist. Саме вони мають здатність семантично доповнювати суфіксальну морфему, надаючи її семантиці додаткового відтінку значення. Наприклад: "romb(oid)al, ale, aux; aical(esc)ent, e; grass(ouill)et, te; fol(ich)on, ne; atom(ist)ique".

У похідних прикметниках французької мови спостерігаємо явище накладання морфем, оскільки воно виникає у процесі словотворення і стосується перш за все взаємовпливу продукуючої основи та суфіксу, орфографічно фіксує зміни, що відбуваються у похідній лексемі внаслідок взаємодії морфем. Ніяких змін семантичного характеру під час накладання морфем одна на одну не спостерігається. Тут ми можемо говорити про поглинання голосною *-i-* суфіксальної морфемі голосної літери *-i-* продукуючої основи. Наприклад: "zootechnique < zootechnie; monarchique < monarchie; scientifique < scientia". У явищі накладання морфем беруть участь прикметникові суфікси: *ique; ien, ne; iel, le; iste; in, e*. Серед них найбільшу активність виявляє суфікс *-ique*, що має 2,7 % активності щодо загальної кількості розглянутих нами прикметників.

Кореневі морфемі, поряд з афіксальними, є одними з важливих засобів словотворення. Входячи до складу продукуючої основи, саме вони утворюють семантичне ядро похідної лексеми, що граматично коригується суфіксальною морфемою на лексико-синтаксичному рівні. Саме продукуюча основа у процесі словотворення несе номінативне навантаження, яке узагальнюється класифікацією даних основ згідно з критерієм граматичної категорії частини мови, до яких вони належать. Хоча у процесі словотворення продукуючі основи різних частин мови оформлюються афіксальними морфемами, з яких суфіксальні чітко закріплюють за похідними лексемами граматичну категорію частини мови, подібна класифікація продукуючих основ доцільна як з точки зору дослідження взаємодії між морфемами продукуючої та похідної лексем, так і з точки зору вивчення проблеми мотивації словотворчого значення.

Наші спостереження дають змогу говорити про участь в утворенні прикметників продукуючих основ таких частин мови, як іменник, прикметник, дієслово, дієприкметник, прислівник, ономатопея, дієприкметник теперішнього часу, займенник, приіменник, артикль, частка. Окрему групу утворюють основи латинського та грецького походження. Слід зазначити, що такі частини мови, як іменник, дієслово та прикметник, широко представлені продукуючою основою у прикметниковому словотворенні. Щодо інших частин мови, вказаних нами, то вони зустрічаються як поодинокі випадки.

Чітке розмежування таких понять, як морфологічний та словотворчий типи, дозволяє правильно виділити афіксальні та кореневі морфеми як засоби словотворення та простежити їх функціонування у словотворчому процесі. Не завжди у лексемі співпадають словотворчий та морфологічний типи. Прикметникові лексеми французької мови дають чимало подібних прикладів. Так, прикметник "bicourant,e < bi+courant" відповідає префіксальному типу словотворення, хоча має парасинтетичну морфологічну форму. Зворотно-суфіксальному словотворчому типу відповідає прикметник "abêtissant,e < abêtir" з морфологічною парасинтетичною формою. Прикладом співпадання морфологічного та словотворчого типів можуть бути прикметники: "douanier,ière < douane; légaliste < légal; élitaire < élite; coquin,e < coq; enfichable < en+fiche; binational,ale,aux < bi+nation".

Порівняння морфологічного та словотворчого типів у прикметникових лексемах дає можливість говорити про суфіксацію, префіксацію, парасинтез як засоби словотворення, з одного боку, та суфіксальні, префіксальні, парасинтетичні

форми морфологічної структури лексеми, з іншого. Розбіжність між словотворчим та морфологічним типами виявляється у пасивній ролі афіксальних морфем, тоді як співпадіння їх реалізується активною роллю афіксів.

Дослідження афіксальних словотворчих типів ад'єктивних лексем дозволяє виділити морфемні афікси, що відсутні у продукуючій основі, безпосередньо приєднуються до неї у процесі словотворення, входячи до складу похідної лексеми і утворюючи словотворчий тип. Такі афікси ми назвали активними. Наявність морфемних афіксів у продукуючій основі і перехід їх без змін до основи похідної лексеми говорить про пасивну їх роль у словотворенні, такі морфемні ми назвали пасивними.

Спостереження зв'язку між морфологічними та словотворчими типами дозволяє зробити висновок про розвиток процесу словотворення шляхом переходу морфологічного типу у словотворчий. Значна кількість прикметників у французькій мові (19,9 % від усієї кількості досліджених нами прикметників) утворилась шляхом відкидання закінчень: "diaphorétique < diaphoretikos; diatonique < diatonicus; aliquante(f) < aliquantus; corrosif,ve < corrosivus". Такий словотворчий тип ми відносимо до зворотнього, він характерний лексиці, що походить від латинських та грецьких слів, поширений був до XVIII століття. Тут спостерігається пасивність суфіксу, що входить до складу як продукуючої, так і похідної основ. З часом пасивний суфікс починає відігравати активну роль, входячи до складу суфіксального словотворчого типу. Найбільшу активність серед суфіксальних морфем, чия функція може переходити з пасивної в активну, виявляє суфікс -ique. Щодо пасивних префіксів, то трансформації пасивної функції в актив

ну тут не спостерігаємо.

Одним із суттєвих джерел утворення словотворчих типів з активним суфіксом є активізація морфем продукуючих лексем. Це робить можливим висновок про спрямованість словотворчого процесу у морфологічних засобах утворення прикметників з морфематичного на лексико-синтаксичний рівень опосередковано через лексематичний. Спрямованість словотворчого процесу з лексико-синтаксичного на морфематичний рівень характерна для морфолого-синтаксичних засобів словотворення, в першу чергу засобу складання основ.

Третій розділ "Умотивованість словотворчого значення похідних прикметників" присвячений визначенню структурно-семантичних факторів умотивованості словотворчого значення.

Одним з важливих моментів у вивченні словотворчого значення є, на нашу думку, дослідження впливу словотворчого типу на морфологічний і навпаки. Словотворче значення визначається функціональністю словотворчих формантів та ознак похідності. Такий підхід до питання мотивації словотворчого значення відповідає, на наш погляд, принципам функціонування словотворчих типів у процесі словотворення. Він дозволяє дослідити динаміку семантики лексеми внаслідок її деривації. Одним з показників залежності семантичного значення лексеми від словотворчих тенденцій є залежність семантики суфіксальних морфем від семантичного значення продукуючої основи, з якою вони поєднуються. Так, найуживаніший у прикметниках французької мови словотворчий суфікс *-é,ée* має дещо різні відтінки значення у похідних відіменникових та у похідних віддієслівних прикметниках. Прикметники, що утворились від дієслів, втілюють у собі ознаку пасивної дії, співпадаючи з

пасивними дієприкметниками: "brisé,ée < briser; brûlé,ée < brûler". Відіменникові похідні лексеми фіксують значення якості як ознаки предмету: "bouqueté,ée < bouquet; brioché,ée < brioche".

Що стосується системи номінації, прикметники, утворені на базі продукуючих основ інших частин мови, фіксують перехід одного рівня номінації в інший шляхом ад'єктивізації продукуючої основи у семі ад'єктивної похідної лексеми. Прикметники, що утворились на базі ад'єктивних продукуючих основ такого переходу не мають. Відсотковий склад прикметників, що фіксують перехід одного рівня номінації в інший досить великий, він становить 69 % від усієї кількості розглянутих нами прикметників. Формування словотворчого значення похідних прикметників відбувається за активної участі семних характеристик афіксальних морфем. Оскільки кількість суфіксальних словотворчих типів набагато більша порівняно з префіксальними та парасинтетичними, можна говорити про семантичну активність суфіксальних морфем у процесі формування словотворчого значення дериваційних прикметників французької мови.

Семні характеристики продукуючих основ мають значення у питанні утворення словотворчих рядів. Це дозволяє визначити найпродуктивніші словотворчі типи з точки зору зв'язку похідної лексеми з основою продукуючого слова. Нижче ми пропонуємо таблицю N 2 даних, що ілюструють участь граматичних категорій частин мови продукуючих основ у формуванні словотворчого значення похідних прикметників. Окрему групу утворюють основи латинського та грецького походження та продукуючі лексеми іншомовного походження.

Таблиця № 2.

№ п/п	Граматичні частини мови продукуючих основ	Відсотковий склад граматичних час- тин мови продуку- ючих основ
1.	Ім'яник	42,1 %
2.	Дієслово	26,4 %
3.	Прикметник	11,8 %
4.	Інші частини мови	0,5 %

Визначення структурних принципів безпосередньої/опосередкованої умотивованості словотворчого значення впливає на фактор семантичної мотивації. На нашу думку, не кількість словотворчих формантів похідної лексеми, як це вважають деякі лінгвісти, є визначальним фактором безпосередньої / опосередкованої мотивації словотворчого значення, а ознака активності/пасивності словотворчої функції даних формантів. Засоби словотворення, що безпосередньо беруть участь в утворенні присметникових словотворчих типів, безпосередньо мотивують їх словотворче значення. До них ми відносимо словотворчі форманти з активною словотворчою функцією. Засоби словотворення, що опосередковано утворюють словотворчі типи, є фактором опосередкованої мотивації словотворчого значення. До них ми відносимо морфеми з пасивною функцією.

На нашу думку, не можна ототожнювати словотворче значення похідної лексеми з семантичним значенням її морфологічної форми. Словотворчий тип впливає на утворення словотворчого значення. Морфематичний тип впливає на формування семантики морфологічної форми лексеми. Оскільки словотворче значення охоплює три мовних рівня: морфематичний, лексема-

тичний та лексико-синтаксичний, як наслідок словотворчого процесу, потребує свого вивчення з точки зору формування словотворчого типу та визначення засобів словотворення. Семантика ж морфологічної форми лексеми розкривається усіма морфемними семемами, що входять до її складу незалежно від того, чи є вони словотворчими засобами, чи ні.

У підсумках до роботи формулюються теоретичні узагальнення та результати дослідження. Вивчення французьких прикметників дозволяє зробити висновок, що характеристики похідних лексем виявляються в залежності від структури словотворчих засобів, що формують певний словотворчий тип.

Враховуючи результати дослідження словотворчих типів прикметникових лексем, можемо зробити висновок, що найпродуктивнішим засобом словотворення тут є морфологічний. Суфіксальний засіб словотворення, як найбільш поширений, бере участь в утворенні шести словотворчих типів: суфіксального, парасинтетичного, зворотньо-суфіксального, зворотньо-парасинтетичного, суфіксально-композиційного та типу зворотньо-суфіксальної композиції. Поряд з суфіксальними активність виявляє також зворотній засіб утворення похідних лексем.

Здійснивши спостереження формування та функціонування словотворчих типів, ми дійшли висновку, що утворення їх залежить від граматичних характеристик продукуючої лексеми. Підхід до вивчення словотворчих типів французьких ад'єктивів засобами словотворчого аналізу, відмежованого від морфематичного, дозволив зробити висновок, що похідні прикметники не фіксують суміщення префіксального словотворчого та морфологічного типів в одній лексемі.

Діахронічний аспект вивчення словотворчих типів робить можливим висновок, що одним із суттєвих джерел активізації суфіксального засобу словотворення є трансформація пасивної функції суфіксальних морфем продукуючих лексем в активну. Цей же факт свідчить про можливість спрямованості словотворчого процесу не тільки з лексико-синтаксичного мовного рівня на морфематичний, а й з морфематичного, через лексематичний, на лексико-синтаксичний мовний рівень.

Дослідження проблеми мотивації словотворчого значення дозволяє виділити наступні фактори як домінантні:

1. Суфіксація та зворотне словотворення як засоби словотворення.

2. Суфіксальні словотворчі морфемі -é, ée; ique.

3. Іменник та дієслово як граматична категорія частини мови продукуючих основ похідних прикметникових лексем.

Твердження щодо послаблення суфіксації у французькому словотворенні спростовується у ході дослідження прикметникових похідних лексем. Саме суфіксальним морфемам як засобу ад'єктивного словотворення належить провідна роль у формуванні словотворчого значення, що стає можливим завдяки розвитку зворотнього словотворення. Підтвердженням цього є активна роль у прикметниковому словотворенні віддієслівної суфіксальної морфемі -é, ée та відіменникової морфемі -ique.

З теми дисертаційного дослідження опубліковані такі статті:

1. Активність морфем на лексематичному рівні. - Деп. в ДНТБ України 03.01.95. н 45 - УК95. - 6 с.
2. Взаємовплив морфологічного та словотворчого типів. - Деп. в ДНТБ України 03.01.95. н 46 - УК95. - 7 с.

АНОТАЦІЯ.

Тарасик Н.Ю. Словотворення прикметників у сучасній французькій мові. Дисертація в рукопис. Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.05. - романські мови. Київський університет ім.Тараса Шевченка. Київ - 1996.

В дисертації досліджуються словотворчі процеси у ад'єктивних лексемах французької мови, визначаються прикметникові словотворчі форманти та вивчаються принципи їх функціонування на засадах взаємозв'язку мовних рівнів та розмежованого сприйняття морфологічного та словотворчого аналізів.

Тарасик Н.Ю. Словообразование прилагательных в современном французском языке. Диссертация является рукописью. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.05. - романские языки. Киевский университет им.Тараса Шевченко. Киев - 1996.

В диссертации исследуются словообразовательные процессы адъективных лексем французского языка, определяются словообразовательные форманты прилагательных и изучаются принципы их функционирования на основе взаимосвязи языковых уровней и разграничения морфологического и словообразовательного анализов.

Tarasjuk N.Y. Word-formation of the adjectives of the modern French. The dissertation is manuscript. The dissertation is for obtaining the degree Doctor of philology under the specialization code 10.02.05. - the Romance languages. Taras Shevchenko Kiev University. Kiev - 1996.

The word-formation process in the adjectives of the French is examined in this dissertation. The author determines the word-formation units of the adjectives, studies the principles of their function taking as a basis the interaction of the language levels and the division of morphological and word-formation analyses.

Підп. до друку 14.02.95 Формат 60x84/16 Папір друк. Друк. офс.
Друк. офс. Умови. друк. арк. 1,4 Обл.-вид. арк. 1,0 Тир. 100
Зам. 5-2269

Київська книжкова друкарня наукової книги. Київ, Б. Хмельницького, 19.

447838

AB 32.128

AB 32.128